

VADKERTY KATALIN

A csehszlovák-magyar lakosságcsere hivatalos szlovák értékelése

Az 1945-ben újjáalakult Csehszlovák Köztársaság bel- és külpolitikájának központi kérdése a szláv nemzetállam megteremtése volt, melynek megvalósulását azonban Csehországban a német, Szlovákiában pedig a magyar nemzetiség megléte akadályozta. Ennek megfelelően a cseh politikai életet a németellenesség, a szlovákiait a magyarellenesség uralt. Míg azonban a köztársaság német lakosságának kitoloncolása a győztes hatalmak egyhangú engedélyével megvalósulhatott, a kollektív bűnösség vádjával megbélyegzett dél-szlovákiai őshonos magyarok kitoloncolásának tervét a nyugati nagyhatalmak - a Szovjetunió pártfogása ellenére is - elvetették és a kérdés államközi megoldására tettek javaslatot.

A korabeli szlovák politikai életben a szlovákiai magyar nemzetiség felszámolására kidolgozott javaslatok, tervek és rendeletek „a szlovákiai magyar kérdés végleges rendezése” címszó alatt szerepeltek. Ebbe a „csomagba” sorolták a szlovákiai magyarok egyes csoportjainak kitoloncolását, az egyezményes lakosságcserét, a reszlovakizációt, a csehországi kötelező munkaszolgálatot, a deponálót, valamint a magyarok kis közösségekben - egy-két családonként - való széttelepítését a krónikus munkaerőhiánnyal küszködő Csehországban, továbbá a hontalannak nyilvánított szlovákiai magyarok elkobzott ingó és ingatlan vagyonának kiutalását a kolonizációra jelentkező, kizárólag „szláv” nemzetiségű kérelmezők között. Ezen kívül a déli határ mentén felmerült egy 15-20 km mélységű „magyartalanított” övezet létesítésének a kérdése is, amit csak a ki- és betelepítések elhúzódnása és az 1948-as hatalomváltás akadályozott meg.

A szlovákiai magyar kérdés megoldására vonatkozó kormánytervek iratanyaga 1989 őszéig csak az engedéllyel kutatható, bizalmasan kezelt dokumentumok csoportjába tartozott. Részben ezzel is magyarázható a témát körülvevő némaság. De az már figyelemreméltó, hogy ezt a némaságot lényegében nem törte meg az 1989-es politikai változás sem. Napjaink szlovák történetírása ugyani, ha szól is ezekről az eseményekről, akkor is igen visszafogottan teszi, s a tényeket most is a saját nemzeti történelmi értékrendje szerint taglalja és értékeli. A szlovák történetírás változatlanul jogosnak tartja az 1945 utáni nemzetállam megteremtésére irányuló törekvéseket, amivel tovább élte azt az 1918 után megfogalmazott, történetinek aligha nevezhető elméletet, amely szerint a Duna vonalától, illetve az 1918-as határoktól északra élő, magukat magyaroknak valló tömegek - kis kivétellel - nem „etnikai magyarok”, hanem elmagyarosított szlávok (szlovákok). Ennek értelmében az 1945 utáni „magyartalanítási” politika csupán olyan történelmi igazságtételnek tekinthető, melynek következményeképpen az „eltévelyedettek” visszatérhetnek őseik: nemzetébe.

A magyarkérdés 1945 utáni rendezésében kiemelt hely illeti meg az egyezményes lakosságcserét. A szlovák történetírás is szól az egyezményről, ismerteti - a szlovák nemzet szempontjából jelentősnek minősített eredményeit, ám részleteivel eddig nem foglalkozott. A Csehszlovák Köztársaság és Magyarország között 1946. február 27-én aláírt egyezmény értelmében Szlovákiából annyi - a szlovák hivatalok által kiválasztott - személy költözött át kötelezően Magyarországra, ahány a történelmi Magyarország északi vármegyéiből zömmel a 18. század folyamán a Nagyalföldre telepedett, s ott szlovák nemzettudatát megőrzött magyar állampolgárságú személy kérte a repatriálását Szlovákiába.

A csehszlovák kormány a lakosságcsere megszervezésével és lebonyolításával a Szlovák Telepítési Hivatalt bízta meg. A hivatal a feladat befejezése (1948. december 22.) utáni évben, felszámolása előtt zárójelentést készített a Szlovák Nemzeti Tanács Elnöksége számára. A zárójelentés a lakosságcsere és a szlovákiai magyarok Magyarországra való kitelepítésének, illetve a magyarországi szlovákok betelepítésének összefoglaló értékelése. A jelentés első része ismerteti az egyezmény aláírásának és megvalósításának körülményeit, s

szól azokról a nehézségekről, amelyeket a magyar fél „halogató” és feltételeket szabó magatartása jelentett a hivatal számára. Ennek keretében a jelentés kiemeli, hogy a magyar fél például a dél-szlovákiai magyarok kötelező csehországi munkaszolgálatára hivatkozva egyoldalúan leállította a lakosságcsere, s folytatását a deportálások beszüntetéséhez kötötte. A jelentés szerzői szerint a magyar fél hibája az is, hogy ellenőrizte a Szlovákiából kitelepített magyar személyek tulajdonviszonyát, s kérte az egyezményben meghatározott ún. kvóta betartását. Visszautasították, hogy az egyezmény aláírása előtt Magyarországról egyoldalúan Szlovákiába telepített személyeket is bevonják az egyezményes lakosságcserebe, s ezzel növeljék a Szlovákiából Magyarországra telepíthető magyarok számát.

A Szlovák Telepítési Hivatal illetékesei szerint érthetetlen a magyar fél „taktikázása”, hisz a lakosságcsere-egyezményt a magyar kormány önként írta alá, s azt a lakosságcsere tudatos fékezésével vádolják.

A jelentés egyik izgalmas része a repatriált magyarországi szlovákok anyagi és erkölcsi támogatásával foglalkozó, a folyamat anyagi költségeit részletező elszámolás. A hatalmas kiadások indoklása egyszerű. Szlovákia ingyen megszabadult közel 90.000 magyartól, akik itthagytak földtulajdonos (s egyéb vagyona) a hazatért szlovákok Magyarországon hagyott tulajdonának többszöröse. A szegény, más típusú földműveléshez - s leginkább mezőgazdasági cselédmunkához - szokott új gazdáknak biztosítani kellett a beilleszkedést és a boldogulás feltételeit, az új környezetben, hisz - népes családjukkal - ők játsszák majd a főszerepet a déli határvidék elszlovákosításában.

A hivatal sokoldalúan védi az új gazdákat, s az esetleges termelési kudarcaikért - már előre - a magyar gazdákra hárítja a felelősséget. A jelentés szerint a kitelepítésre kijelölt magyar gazdák nem művelték meg földjeiket. A Földművelésügyi Megbízotti Hivatal levéltárában található felügyelői jelentésekből megtudhatjuk, hogy a magyar gazdák - kevés kivétellel - gondosan művelték földjeiket. A mezőgazdasági felügyelők szerint az áttelepült magyarországi szlovák földművesek, valamint az északi vidékekről Dél-Szlovákiába telepített, hegyi gazdálkodáshoz szokott szlovák kolonisták aránylag nehezen illeszkedtek be a déli síkságon általános, fejlettebb gazdasági rendszerbe. Sokan nem ismerték, s nem is tudták használni az itt alkalmazott mezőgazdasági gépeket, szerszámokat. A felügyelők szerint a mezőgazdasági termelés folyamatosságát, a közellátást nem az új gazdák, hanem a magyar földművesek biztosították, akiktől - papíron ugyan - elkobozták a földbirtokukat, de a termelés érdekében tovább kezelhették volt tulajdonukat.

Feltáratlan a Budapesten székelő Csehszlovák Áttelepítési Különbizottság tevékenysége is. A zárójelentés egy-két mondatából megtudjuk, hogy működhetett a csehszlovák kormánynak ez a nem olcsó intézménye. Mindenkit mozgósítottak, mindenkit áttelepítettek: jöhetett idős, elhagyatott, beteg, nyomorék, árva, özvegy, a Szlovák Telepítési Hivatal megszervezte „szegényházi” (sic!) elhelyezésüket, az árvák részére külön gyermekotthonokat létesített. A közreadott dokumentum jelzi a magyar történettudomány e témakörbe tartozó adosságait is: például a két állam közötti gazdasági elszámolásának feldolgozatlanosságát.

A SZLOVÁK TELEPÍTÉSI HIVATAL ZÁRÓJELENTÉSE*

I.

A Csehszlovákia és Magyarország közötti egyezményes lakosságcsere az 1946. február 17-én aláírt egyezmény alapján valósult meg. A csehszlovák kormány a lakosságcsere előkészítésével és végrehajtásával a feladat érdekében átszervezett Szlovák Telepítési Hivatalt bízta meg, amelynek keretében megszervezték az ún. Területi Telepítési Hivatalokat. A felkészülés jegyében a Szlovák Statisztikai Hivatal segítségével összeállították a szlovákiai magyar nemzetiségű személyek névsorát, majd kidolgozták a kitelepítések pontos tervét. Az

egyezmény IV. cikkelye alapján Magyarországon megszervezték az áttelepülésre jelentkező magyarországi szlovákok nyilvántartását végző különbizottságot. A jelentkezési határidő - három hónap - rövidege miatt, a munka minél gyorsabb megkezdése érdekében a Csehszlovák Áttelepítési Különbizottságot csak fokozatosan építették ki s így ennek első csoportja már 1940. március 4-én elkezdte a toborzást. A toborzási idő rövidege miatt a propagációba besegítettek a bizottság tagjai is, s ennek köszönhetően az akciót minden nagyobb nehézség nélkül időben befejezhatték.

Közben - a magyar fél hibájából - egyre késtek az egyezmény végrehajtására vonatkozó rendelkezések. Tehették ezt, mert a szankcionálás lehetőségének hiányában a magyar fél úgy húzta az időt, ahogyan akarta.

A vegyesbizottság csehszlovák részlege a lakosságcsere lebonyolításának technikai részleteit már 1946 nyarán kidolgozta, de a telepítések csak az 1947-es prágai, majd pozsonyi tárgyalásokat követően, a csehszlovák fél jelentős engedményei után kezdődtek meg. Ezeken a tárgyalásokon a két fél képviselői meghatározták az ingó és ingatlan vagyon fogalmát, véglegesítették a szállítási feltételeket (pl. a szükséges szénmennyiség és vasúti kocsik kérdését), az áttelepülők készpénzvagyonának kiviteli formáját stb.

A megegyezés szerint a lakosságcsere 1947. április 8-án kezdtek el, s ennek érdekében a csehszlovák kormány még 1947. március 5-én átadta a magyar megbízottnak az első 3000 család nevét tartalmazó jegyzéket, de a telepítés megindítása újból elhalasztódott. A magyar kormány nem gondoskodott elegendő számú végrehajtó személyzetről (a kitelepítendőek vagyontárgyait összeíró biztosokról, rakodómunkásokról, vasúti teherkocsikról). A vegyesbizottság 30. számú határozata értelmében a kitelepítendőek ingóságait a befogadó ország saját járműveivel, vasúti teherkocsikkal, illetve teherautókon - szállítja a régi lakóhelyről az újra.

Mivel a magyar fél április 8-ára nem küldött elegendő vasúti teherkocsit, a csehszlovák hatóságok egyoldalúan intézkedtek, s a Lévai és a Galántai járásokban saját vagonjaikból állították össze az első szerelvényeket. A kitelepítés - eltekintve az 1940 őszen Magyarországról Csehszlovákiába irányuló egyoldalú transzportoktól - hivatalosan 1947. április 11-én kezdődött. A magyar felet terheli a felelősség azért is, hogy pozsonyi irodájuk személyi állományát csak az első transzportok elindítása után növelték.

A tervek szerint a lakosságcsere első szakaszában naponta 64 családot kellett volna elszállítani, ami napi két transzport indítását, illetve fogadását jelentette volna. A tervet rövid időn belül napi 48, majd 32, illetve 16 családra kellett csökkenteni, mert a magyar fél az eredeti mennyiség technikai kivitelezését nem vállalta. Sok olyan szlovákiai magyar család volt, amely egyedül hét, illetve még több teherkocsit igényel, így a 32 család elszállítására tervezett 70 vagon kevésnek bizonyult, további két-három ilyen szerelvényre volt szükségük.

A telepítés 1947 nyarán, majd 1948 telén többször is szünetelt, mert a magyar kormány egyoldalúan felmondta a fogadást.

A csehszlovák fél a telepítések szállítási tervét általában egy hónapra előre elkészítette. A vegyesbizottsági tárgyalásokon a szállítás technikai problémáival párhuzamosan olyan alapvető kérdéseket is megvitattak, mint a kitelepítendőek vagyoni és szociális helyzete, a nemzeti gondnokoknak kiutalt tulajdonok kérdése, így természetes, hogy a két bizottság sok kérdésben nem értett egyet. A tárgyalások alapja a két bizottság által 1947. május 30-án aláírt *Pöstyényi jegyzőkönyv* lett volna. Ezt a lakosságcsere alapszabálynak nevezhető egyezményt a csehszlovák kormány ratifikálta, a magyar kormány viszont elutasította, s csupán a kitelepítendő magyarok érdekeit biztosító pontjait ismerte el. Így pl. következetesen ellenőrizte az egy gazdasági egységre (egy földművesre) eső maximális földtulajdon betartását, amit a jegyzőkönyv a magyar nemzetiségű kitelepülőknél 2,37 kataszteri holdban állapított meg. A magyar fél 1948 május végén megállapította, hogy a Magyarországra áttelepítettek Csehszlovákiában hagyott földtulajdona meghaladja ezt az értéket, s a vagyoni

struktúra felülvizsgálatát követelte, amire a csehszlovák kormány az „egy emberért egy embert” elvével válaszolt. A csehszlovák fél - mivel 1948 májusáig 13.000-rel több szlovák települt át Magyarországról Csehszlovákiába, mint fordítva - a személyi elszámolás elvét követelte, s bizonyította, hogy ezek beszámításával a magyar fél által május végén kimutatott 1,70 kat. holdas átlag 2,37 kat. holdra csökken. A magyar fél visszautasította ezt a csehszlovák fél számára előnyös megoldást, s a kitelepítettek közé sorolta a lakosságcsere-egyezmény V. cikkelye szerint Szlovákiából Magyarországra telepített személyeket; s ezzel kiegyenlítettnek tekintette a számbeli különbséget. Ezt a megoldást viszont a csehszlovák fél utasította el, mire a magyar fél 1948. június 12-én leállította a lakosságcsereét.

A következő szakasz 1948. szeptember 3-án vette kezdetét, ami már a két kormány 1948. augusztus 9-i tárgyalásán elfogadott új szemléletet tükrözött. Ezen a politikai jellegű tanácskozáson úgy döntöttek, hogy a telepítéseket legkésőbb december 31-ére befejezik, s addig maximálisan 10.000 személyt cserélnek ki. Az ezután áttelepülő földművesek földvagyonára nem haladhatja meg a személyenkénti 1,5 kat. holdas átlagot. Ezen felül áttelepülhet még 1.500 magyar nemzetiségű háborús bűnös, családtagjaikkal együtt maximálisan 5.000 személy. A 10.000-es kereten belül olyan személyek is áttelepülhetnek, akik előzőleg kitelepítésre nem jelentkeztek, akiket a csehszlovák hatóságok nem notifikáltak, s így nem szerepelnek a kitelepítendő névjegyzékében.

A kitelepítési akció 1948. december 22-én a következő eredménnyel zárult:

I. Az áttelepülésre jelentkezett szlovákok száma:	95.421
II. Az áttelepült szlovákok száma:	
1) cseretranszportokkal	37.961
2) egyirányú transzportokkal	21.149
3) Rezsimista transzportokkal	664
4) az egyezmény érvényesítése előtt	9.449
5) az egyezmény után	4.000
Összesen	73.273

Az 1. sz. táblázat Magyarország egyes körzeteiből az egyezmény alapján Csehszlovákiába érkezett szlovákok pontos számát közli, de nem foglalkozik azokkal a személyekkel, akik szervezett transzportokon kívül az egyezmény előtt, illetve után érkeztek az országba.

A 2. sz. táblázat a betelepülőket szállító eszközöket részletezi:

A transzportok száma	613
Ebből a lakosságcsereét lebonyolító vasúti szerelvények száma	363
a 339 vasúti szerelvényben	19.254 vagon
teherkocsi-transzport	46
benne teherkocsi	1.748
rezsimista	6
vasonok száma	243
egyirányú vasúti transzportok	13.780 vagon
egyirányú teherkocsi-transzportok	185
teherautók száma	7.178
összesen 20.288 vasúti teherkocsi és 8.926 teherautó.	

A mellékelt 3. sz. táblázat szerint a betelepülő magyarországi szlovákok az alábbi élő és holt leltárral érkeztek:

Állatállományuk: 2.585 ló, 8.981 szarvasmarha, 40.354 sertés, 1.922 kecske, 3.469 juh, 277.290 szárnyas, 3.076 nyúl, 1.271 méhcsalád.

Gazdasági felszerelésük: 43 cséplőgép, 26 traktor, 586 vetőgép, 62 lókasza, 275 lógereblye, 2.882 eke, 1.841 borona, 61 henger, 17 motor, 211 daráló, 806 szecs kavágó, 2.912 szekér, 7 kocs, 7 szánkó, 5 autó, 606 szövőszék, 140 rosta, 145 cirokkötőgép, 34 triőr.

A 4. sz. táblázat szerint az áttelepült magyarországi szlovákok földvagyonára 38.372 kat. hold és a földreform keretében kapott 376 kat. hold, a következő megoszlásban:

szántó	31.308 kat. hold
rét, legelő	2.951 kat. hold
erdő, szőlő	1.959 kat. hold
más jellegű	2.152 kat. hold.

A lakóházakkal beépített telkek nagysága 798.373 m², a gazdasági épületeké 319.674 m².

Az áttelepült szlovákok zöme mintegy 44.500 személy a mezőgazdaságból élt, a más foglalkozásúak száma 15.274. Ezek munkások, iparosok, közalkalmazottak, szabadfoglalkozású értelmiségiek stb. A földműveseket az ún. betelepítési körzetbe irányították, vagyis a Pozsony-vidéki, Somorjai, Dunaszerdahelyi, Komáromi, Vágsellyei, Galántai, Érsekújvári, Párkányi, Lévai, Ipolysági, Rimaszombati és a Kassai járásokba. A más foglalkozásúak csoportjából kb. 7.000-en Csehországban találtak munkát, csupán 7.274-en maradtak Szlovákiában. Az egyezmény megkötése előtt és után áttelepedettek zöme Szlovákiában, általában a rokonainál telepedett le, s csupán 10%-uk ment Csehországba. Az áttelepülésre jelentkezettek egy része még hadifogságban van, másik részük áttelepedése tárgytalanná vált (elhalálozás, vegyes házasság stb.)

III. A lakosságcsere keretében notifikált magyar nemzetiségű személyek száma:

- a) az egyezmény V. cikkelye szerint 105.047 személy (27.718 kat. hold)
- b) az egyezmény VIII. cikkelye szerint 65.200 személy (23.552 kat. hold)

IV. A kitelepített magyar nemzetiségűek száma:

1) lakosságcsere (V. cikk.)	45.475
2) háborús bűnösök	2.905
3) rezsimista transzportokkal	1.034
4) az egyezmény aláírása előtt	11.837
a felszabadulás és a csehszlovák közigazgatás bevezetése előtt	10.196
1946. február 27-e után	11.057
5) az egyezmény életbe léptetése után	1.038
6) a pozsonyi hídfő községeiből	73
7) önként távozott	kb. 6.000
Összesen:	89.660 fő

A lakosságcsere-egyezményben megállapított kvóta (földtulajdon-átlag) csak a lakosságcsere keretében szervezett transzportokkal távozott személyekre vonatkozik (ezek száma 40.161), a többi áttelepültnél (rendszerhűek, nem notifikált személyek, önként távozottak) a csehszlovák fél a kvótát visszautasította. Az egyezmény aláírása előtt kitelepített személyek esetében a kvóta még nem rendezett, s azoknál sem, akik az egyezmény V. cikkelye szerint notifikáltak, de az egyezmény megszűnése után saját akaratukból költöztek át. Ezek közül csak 11.837 személy tartozik abba a csoportba, amelynél el lehet ismerni a kvóta jogosságát, de ezt is csak abban az esetben, ha az egyezmény más feltételeinek is megfelelnek. Mivel a kimutatottak közül 10.196 és 11.057 ténylegesen eltávozott személy távozásának időpontja nem egyezik az egyezményben hivatalosan megjelölt időponttal, ezeket a kvótába beszámítani nem lehet.

A magyarokat 527 transzporttal, ezen belül 827 vasúti szerelvényrel szállították Csehszlovákiából Magyarországra. A vasúti kocsik száma 49.571. Ezen belül a lakosságcsere keretében kitelepülőket 419, a háborús bűnösöket 87, a rendszerhűeket 21 szerelvény

szállította. A szerelvények több mind 80%-a Párkány-Szob, a többiek Sátoros-Somoskőújfalu, Lénártfalva-Bánréve, Kenyhec-Hidasnémeti, Szlovákújhely-Sátoraljaújhely között lépték át a határt. A magyar fél teherautókkal nem telepített.

A Szlovákiából kitelepített magyarok élő és holt leltára (benne foglaltatik az átutalásra szánt készpénz összege is) szerint az állatok száma a következő: 7.938 ló, 22.382 szarvasmarha, 19.962 sertés, 404 kecske, 2.665 juh, 282.141 szárnyas, 1.772 nyúl, 1.527 méhcsalád. A gazdasági felszerelés a következő volt: 389 cséplőgép, 170 traktor, 404 vetőgép, 294 kaszálógép, 578 lókapa, 8.910 eke, 6.458 borona, 1.967 henger, 861 motor, 1.152 daráló, 5.439 szecskavágó, 9.495 szekér, 272 kocsis, 750 rosta, 808 szánkó, 89 elevátor, 2 szelektor, 85 autó, 154 motorbicikli, 26 villanyfűrészes, 1 gátor, 1 mozi, 1 malom.

A kitelepített magyarok - a közös erdők, legelők, rétek, az urbariális és komposzeszorátusi közös birtokokon kívül - a következő földvagyont hagyták Szlovákiában:

a) egyezményes csoport	100.000 kat. hold
b) háborús bűnösök	8.237 kat. hold
c) rendszerhűek	882 kat. hold
d) a pozsonyi hídfő falvaiban	234 kat. hold
Összesen	<u>109.294 kat. hold</u>

Feltételezhető, hogy a birtokok felmérése után a végösszeg még magasabb lesz. A telepítés befejezésekor már nem volt üresen álló lakóház, illetve gazdasági épület. A Magyarországra kitelepítettek birtokaiba 11.600 családot telepítettek.

A kitelepítettek készpénzvagyonának átutalását az egyezmény erre vonatkozó szakasza értelmében Pozsonyban a Magyar Nemzeti Bank kamatmentes számlájára helyezték el a következő értékben:

a) lakosságcsere	277.533.740	korona
b) rendszerhűek	12.225.755	korona
c) háborús bűnösök	31.447.430	korona
Összesen	<u>321.206.925</u>	korona*

II.

Az áttelepültek szociális segélyezése, ennek kivitelezése a szlovákiai szervek központi feladata volt. A segélyezés lebonyolításával a Népjóléti Minisztérium és a Népjóléti Megbízotti Hivatal 1947. június 30-án tartott értekezletének határozata szerint a Szlovák Telepítési Hivatalt bízták meg. A két főhivatal a szociális kiadások fedezésére jelentős összeget utalt át saját költségvetéséből a Szlovák Telepítési Hivatal számlájára; mert ez a hivatal gondoskodott a Magyarországról áttelepült szlovákokról, míg a más országokból repatriáltak szociális támogatása továbbra is a minisztérium, illetve a megbízotti hivatal közvetlen feladata maradt.

A szociális gondoskodás keretében a magyarországi betelepülők a határ átlépése után frissítőket, személyenként 300 korona zsebpénzt, ruházati cikkeket és élelmiszert kaptak, letelepedésük után bútorokat és más használati tárgyakat. Az egészségügyi szolgálat tagjai megvizsgálták az öregeket, rokkantakat, árvákat, munkaképteleneket, alultápláltakat, s ideiglenes szállást biztosítottak nekik. A kiosztásra szánt ruhákat és élelmiszereket a pozsonyi központi raktárban tárolták, de ideiglenes állomásokat szerveztek Komáromban, Párkányban, Ipolyságon, Füleken és Kassán. Az állomásokon főtt étel és ideiglenes szállás várta az érkezőket. Az állomások általában 500 személy fogadására készültek, de a pozsonyi (Myslenice), az ipolysági és a füleki állomások csak 300-300 személyt tudtak fogadni. Az állomások tevékenységét az alább táblázat ismerteti.

Állomás	meleg	hideg
	ételadag	
Pozsony (Myslenice)	62.126	35.914
Komárom	9.998	12.204
Párkány	29.894	78.172
Fülek	3.523	9.219
Kassa	2.077	4.461
	107.598	139.970

A forgalom az ipolysági állomáson igen csekély volt, a legnagyobb forgalmat a pozsonyi állomás bonyolította le.

A Magyarországról áttelepedetteknek az UNRRA-készletből osztottak ruhákat, s más államokból repatriáltakat egyéb forrásokból látták el megfelelő munkaruhákkal. Ruharaktárak működtek Pozsonyban, Komáromban és Kassán. A férfiak általában egy öltönyt, 1 pár bakancsot, 1 pár zoknit és egy sapkát vételezhettek, s ugyanezt kapták a 15 évnél fiatalabb gyermekek is, a csecsemők még inget is kaptak. A férfiak és a 6-15 év közötti fiatalok általában új ruhákat és cipőt vételeztek, a fiatalabbakat az UNRRA-tartalékból látták el. Különös figyelemmel állították össze a 15 évnél idősebb diákok ruhatárát. A Magyarországról áttelepültek közül 61.539 személynek juttattak ruhasegélyt, de az „akció” a jelentés kidolgozásakor még nem zárult le.

Mivel a Magyarországra kitelepített családok általában elvitték konyhai tűzhelyeiket, ezért a magyarországi szlovákok között 8000 darab tűzhelyet osztottak szét. A rászorulók a piaci árnál olcsóbban vásárolhattak a konfiskált bútorokból, háztartási felszerelésekből.

Különös figyelemmel gondoskodtak a betegekről, rokkantokról, özvegyekről. Rendkívüli segélyt kaptak, s ha kérték, szociális otthonba, „szegényházba” (sic!) helyezték el őket. A hivatal dolgozói megsürgették s elintézték az áttelepült nyugdíjasok nyugdíjának folyósítását. A szociális ellátásra fordított összeg meghaladta a 100.000.000 koronát, amit a Szlovák Telepítési Hivatal saját költségvetéséből fedezett.

Az áttelepültek gazdasági támogatása

A Magyarországról áttelepült szlovákok gazdasági gépek, szerszámok, háziállatok nélkül, illetve minimális számú korszerű gazdasági felszereléssel, élő és holt leltárral érkeztek, s nem volt pénzüik a mezőgazdasági munka beindításához.

A Csehszlovák Köztársaság önellátást biztosító, közepesen nagy gazdaságokat utalt ki nekik. A föld haladéktalan megmunkálásához gazdasági felszerelésre volt szükségük. A kérdés sürgőssége és a nagy aszály következtében a gépeket fokozatosan osztották szét, hogy biztosítani tudják a lakosság élelmiszerellátását. A legtermékenyebb mezőgazdasági területről volt szó, ahol azonban a háború alatt a munkáshiány, a háború után a konszolidálatlan politika viszonyok következtében a földek eléggé elhanyagoltak voltak. A Szlovák Telepítési Hivatal munkájának eredménye, hogy a gyorsan kiutalt állatokkal és szerszámokkal az áttelepítettek haladéktalanul megkezdhatták a munkát, s megakadályozták a gazdasági válság kiterjedését.

Az áttelepültek szinte egyetlen fillér nélkül érkeztek. Az új élet megkezdéséhez állami támogatást kaptak. Ennek egyik formája a gazdasági felszerelés és a háziállatok vásárlására adott állami támogatás, valamint az alacsony kamatú, államilag szavatolt hitel volt. Az állami kedvezmény az eladási ár 40-50%-a között mozgott. A dotációs eladásokat összesíti az alábbi táblázat:

1554 ló	20.343.760,70 korona
40%-os dotáció	8.897.404,28 korona

902 tehén	11.208.341 korona
50%-os dotáció	5.604.175,50 korona
3.174 szekér	36.564.000 korona
50%-os dotáció	18.282.000 korona
Kisebb gazdasági szerszámok és gépek:*	3.172.294 korona
40%-os dotáció	1.268.919,20 korona
500 db. lószerszám bőrből	1.136.500 korona
20%-os dotáció	227.300 korona
1.000 db. bőrből készült UNRRA	600.000 korona
2.000 db. gurnis UNRRA	400.000 korona
állami dotáció	530.000 korona
54 db. „Trusty“ kézi traktor	1.404.000 korona
50%-os dotáció	702.000 korona
430 db. kombinált ól	000 korona
100%-os dotáció	5.805.000 korona
6.000 db. vegyes facsemete	244.000 korona
50%-os dotáció	122.000 korona
25.000 q takarmány	6.250.000 korona
50%-os dotáció	3.125.000 korona

* 1.641 eke, 844 borona, 82 vetőgép, 10 répaszeletek, 5 pár henger, 22 lóhereaprító

Traktorállomások

A Szlovák Telepítési Hivatal a repatriáltak részére 83 ilyen állomást létesített úgy, hogy saját költségvetéséből minden állomásnak 22.000 korona segílyt folyósított, ami összesen 1.826.000 korona. A traktorvezetői tanfolyamokon 28 személyt képeztek ki: 163.563 korona, a betelepülők finanszírozása a fenti tételekben összesen 91.121.1462,70 korona, ebből állami szubvenció 38.728.796,89 korona, a repatriáltak visszatérítenek 5.222.392.665,72 koronát.

Mivel az ólak növelik a birtok értékét, befektetéseknek tekinthetők, ezért értéküket, az 5.805.000 koronát, mint befektetést le kell vonni a visszatérítendő összegből, így a repatriáltak csupán 47.587.665,72 koronát térítenek vissza.

A repatriáltak tartozásának egy részét az állam átvállalta, azért a részleteket nem a szállító cégek, hanem az állam szedte be. A szekerek esetében a vásárlók a cégnek tartoznak, neki fizetnek. Az állam magára vállalta a szövetkezeti tagsággal járó tagsági díjak kifizetését is.

A traktorállomások nagyobb gépeinek üzemeltetési költségeit is az állam térítette meg, mert így akarta pótolni a hiányzó állatállományt, s biztosítani a talaj időben való megművelését. A bankok csak állami garanciára folyósítottak hiteleket. Az áttelepült földművesek, kézművesek esetében a Szlovák Telepítési Hivatal vállalt garanciát. A következő összegekért kezeskedett:

188 iparos esetében	12.757.000 korona
3.212 földműves esetében	72.747.000 korona

A jelentés napjáig a hitelek jelentős részét már visszafizették. A széleskörűen értelmezett segílyezési programot az 1947-es nagy aszályon kívül a lakosság zökkenőmentes élelmiszerellátásának biztosításával és különböző politika érdekekkel lehet indokolni.

Kulturális gondoskodás

A kulturális gondoskodás célja az áttelepültek beolvasztása a szlovák nemzetbe. A feladatok megfogalmazói, irányítói és végrehajtói az Iskolaügyi Megbízotti Hivatal, a Szlovák Liga és a Szlovák Matica voltak. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy közösen dolgozták ki a legjelentősebb programokat, mint például az 1047 telén megtartott honismereti

tanfolyamok tervét. A programok elkészítésében és a végrehajtásban - kiemelten a szlovák nyelvtanfolyamok szervezésében - része volt a Szlovák Telepítési Hivatalnak is.

A kulturális gondoskodás keretében a Szlovák Telepítési Hivatal helyezte el az áttelepült pedagógusokat, lakást szerzett nekik és segítette beilleszkedésüket az új környezetbe.

A Szlovák Telepítési Hivatal szervezte meg a 61 áttelepült szlovák középiskolás és 291 egyetemista továbbtanulását és kollégiumi elhelyezését, amit a szülők repatriálása után is megtarthattak.

A Szlovák Telepítési Hivatal az áttelepítés propagálásának is részese volt, amelynek egyik legfontosabb eszköze, a *Sloboda* (Szabadság) című hetilap nagymértékben elősegítette a toborzás sikerét.

A Szlovák Telepítési Hivatal a földművesek szakmai továbbképzését az Iskolaügyi és a Mezőgazdasági Megbízotti Hivatalokkal közösen végezte. 1947-ben 50 szaktanfolyamot szerveztek (gyümölcsészet, szőlészet, a növények tápanyagszükséglete, a gabona, a kapásnövények, a zöldségfélék termesztése, szarvasmarhatenyésztés és más témákban), azzal a céllal, hogy a hallgatók megismerkedjenek a korszerű növénytermesztéssel és állattarással. A tanfolyamokon 5.600 fő vett részt.

A traktorállomások dolgozói számára Dunaszerdahelyen, Galántán, Alsószeliben és Tornalján rendeztek gépészeti tanfolyamokat. A vezetők részére szervezett könyvelési tanfolyamon 45-en vettek részt, kereskedelmi jellegű oktatásban 43-an részesültek. 1948 júniusában Érsekújvár és Léva körzetében szőlészeti tanfolyamokat szerveztek. Az áttelepültek mezőgazdasági ismereteit bővítette az az 1948. május 21-23-a közötti prágai tanulmányi kirándulás, amelynek keretében 1.250 áttelepült és 70 Magyarországon élő szlovák tekintette meg a Szlovák Mezőgazdasági Kiállítást, akiknek a költségét a Szlovák Telepítési Hivatal fedezte. A jobbágyság megszüntetésének 1948. áprilisában tartott nyitrai centenáriumi ünnepségein, továbbá a május elsejei felvonulásokon, valamint az 1948. május 10-én Léván tartott áttelepült kongresszuson közel 5.000 áttelepült vett részt.

1948-ban a Népjóléti Megbízotti Hivatal költségvetési támogatásával 360 magyarországi szlovák gyermek nyaralt Csehszlovákiában, 200-at szlovákiai rokonaiknál helyeztek el. Az Iskolaügyi Megbízotti Hivatal és a Szlovák Telepítési Hivatal a déli határövezetben több gyermekotthont létesített.

A hivatal a külföldi államokat is megismertette az áttelepültek helyzetével. 1948. április 2-án a Megbízottak Testületének meghívására svájci újságírók látogattak el Dél-Szlovákiába, hogy közvetlen élmények alapján alkossanak képet a kialakult helyzetről.

A Szlovák Telepítési Hivatal szervezésében 869 fiatal vett részt az Ifjúsági Vasútvonal építésében.

Az áttelepültek átnevelését segítette a cseh és a szlovák kiadók által a községi könyvtáraknak adományozott 19 500 kötetnyi könyv.

Az áttelepültek szociális összetételének figyelembevételével a beilleszkedésüket segítő mezőgazdasági szaktanácsadó csoport alakult a Szlovák Telepítési Hivatal mellett. A Szlovák Telepítési Hivatal egészségügyi szolgálata gyógyszerekkel, egészségügyi tanácsokkal látta el a rászorulókat, s az egyes településeken megszervezte az ún. házipatika-hálózatot.

Az áttelepülés eredményeit a repatriáltak sorsát mutatja be az a film, amelyet *Az első kenyér* címmel a Szlovák Filmvállalat forgatott. A jelentés leadása idejére a filmnek csupán az első része készült el, a következőt a tervek szerint a telepítés befejezése után forgatják.

A Szlovák Telepítési Hivatal az áttelepülésről fotodokumentációt készített. Ezeket a felvételeket az Áttelepültek és Telepések Pozsonyi Szervezete által tervezett Áttelepülési Almanachban publikálják.

A kulturális-nevelői tevékenység költségeit a Szlovák Telepítési Hivatal saját költségvetéséből, illetve a feladatok teljesítésében részt vállaló központi hivatalok hozzájárulásával fedezte.

A telepítésekkel kapcsolatos kiadások három csoportba oszthatók. Ezek:

- A. az adminisztráció,
- B. a szociális és gazdasági gondoskodás,
- C. a szállítás és a biztosítás költségei.

A. Az adminisztráció költségei

A Szlovák Telepítési Hivatal lakosságcserét lebonyolító osztálya 1946-ban 13 munkatárssal kezdte a munkát. A munkatársak száma a következő években már 124, illetve 140 volt. A kerületi Telepítési Hivataloknak 1946-ban 446, 1947-ben 372, 1948-ban 230 munkatársa volt, akiknek zöme a lakosságcsere lebonyolításával foglalkozott.

Az adminisztrációs kiadások három részre oszlottak, úgy mint

- 1) személyi,
- 2) adminisztrációs - tárgyi,
- 3) adminisztrációs - beruházási kiadásokra

Az adminisztráció személyi kiadásait az alábbi táblázat foglalja össze (összeállította a közreadó):

Év	központi	kerületi	Áttelepítési állomások	Összesen koronában
	munkatársak			
1946	14.501.000,-	6.115.426,-	-	20.616.426,-
1947	39.733.000,-	6.594.000,-	46.000,-	46.373.000,-
1948	43.102.000,-	1.882.452,-	1.873.000,-	46.821.752,-
Összesen	97.336.000,-	14.591.878,-	1.883.000,-	114.810.878,-

Mivel a munkatársaknak csak egy része foglalkozott a lakosságcserevel, személyi kiadások címén a lakosságcsere számláját csupán 56.905.439 koronával kellett megterhelni.

2) Az adminisztráció tárgyi kiadásai

1945-ben	12.927.012 korona
1947-ben	37.587.295 korona,
1948-ban	36.237.519 korona,
összesen	86.731.826 korona.

Ezen a számlán vezették a munkatársak útiköltségeit, a költözködéssel és más, szolgálattal kapcsolatos kiadásait, a telefonbeszélgetések és a rádióban sugárzott propaganda-adások költségeit, a hivatali helyiségek bérét, a szakvéleményeket és más jellegű tiszteletdíjakat, a különélési pótlékot, a hivatalok és a szolgálati gépkocsik személyi, üzemeltetési költségeit stb.

A lakosságcsere számlájára ebben az esetben is a kiadásoknak csak egy hányadát kell átvinni, ami 43.381.228 koronát tesz ki.

3) Az adminisztrációs-beruházási kiadások

1946-ban	61.814.850 korona	
	ebből a gépkocsik ára	56.405.337 korona
1947-ben	10.380.444 korona	

	ebből a gépkocsik ára	6.816.477 korona
1948-ban	12.494.644 korona	
	ebből a gépkocsik ára	10.905.000 korona
Összesen	84.694.935 korona	74.127.514 korona
	a berendezési tárgyak értéke	567.421 korona

Ebből az értékből le kell vonni a gépkocsik és a berendezés értékét, mert ez az eladással megtérül. Így a csoport kiadása 25.410.751 korona volt.

B. A szociális és gazdasági gondoskodás költségei

1) A szociális kiadások:

Ebbe a csoportba tartozik az élelmezés, az elszállások, a ruházati cikkek értéke, továbbá a zsebpénz és más rendkívüli segélyek, a tűzhelyek, valamint az egészségügyi gondoskodás költségei. Az áttelepültekre fordított szociális kiadások összege 107.767.627 korona. Ebből le kell vonni 15.000.000 koronát, ugyanis körülbelül ennyi az állomásokon megmaradt élelmiszerek és az állomások berendezésének értéke, amit a hivatal átadott a Népjóléti Megbízotti Hivatalnak. Így a végösszeg 93.767.627 korona.

2) A gazdasági kiadások

A részletes kimutatás végösszege 47.587.665 korona.

C. A közlekedés költségei

A közlekedési kiadásokba soroljuk a vasúti és a közúti (autóbusz) szállítást, az áttelepültek csomagjainak ki- és berakását. A bevagonírozott vasúti teherkocsik és gépkocsik pontos adatait fentebb már ismertettük. Az áttelepítést 477 teherautó, 4 autóbusz és 433 kétkerekű pótkocsi végezte.

A lefutott km-ek száma

1946-ban 1.555.277
1947-ben 4.831.427
1948-ban 5.305.998

az üzemanyag szükséglet

1946-ban 707.022 liter
1947-ben 2.342.330 liter
1948-ban 2.115.122 liter

A szállítási költségek fedezésére a Szlovák Telepítési Hivatal saját költségvetéséből 390 763 8868 koronát utalt át a Közlekedési Megbízotti Hivatal számlájára. Ezen belül 25 783 274 korona a vegyesbizottság 30. számú határozata értelmében a MÁV részére biztosított 25 285 50 tonna szénre folyósított előleg, amit a MÁV hiánytalanul megtérít. A Közlekedésügyi Megbízotti Hivatal számlájára szállítási költségek címén 364.980.594 korona lett átutalva, amit feltételezhetően meghaladja a teljes költséget. Az A, B, C. pontok összege 632.027.898 korona*, de ez az összeg csak hozzávetőleges, s a kiadásoknak csupán 85-90%-a lehet.

Ha a lakosságcsere keretében kereken 60.000 áttelepített szlovákkal számolunk, vagyis nem vesszük figyelembe az egyezmény előtt érkezetteket, akkor egy személy fogadása és elhelyezése 10.537 koronánkba** került. Ehhez még hozzá kell számítani a Magyarországon tevékenykedő Csehszlovák Áttelepítési Különbizottság kiadásainak összköltségét,

155.000.000 koronát. Ezzel az egy főre eső áttelepítési költség 2.583 koronával emelkedik. Egy személy áttelepítési költsége Magyarországról Szlovákiába a szociális, gazdasági, kulturális gondoskodással, ingóságainak ki- és berakásával, egészen a munkábalépésig 13.121 korona***.

Ezek a pontos adatok megcáfolják azokat a híreszteléseket, melyek szerint a telepítés költségei nagyon nagyok s hogy az egy áttelepült személyre eső költségek a valóságban az általunk feltüntetettnek a tízszeresét képezik. De rá kell mutatni arra is, hogy közel 90.000 magyar kitelepítése Csehszlovákiából Magyarországra egyetlen koronánkba sem került.

Befejezésül megállapíthatjuk, hogy a kitelepítés belpolitikai és nemzetközi vonatkozásaiban is rendkívül igényes feladat volt. Megvalósítását mindkét fél, de kiemelten a magyar fél fékezte. Ez megnehezítette a munka végrehajtását, politikai és jogi konfliktusokat szült, fékezte a szállítás technikai és adminisztrációs munkálatait, s magát a kitelepítést is. A két fél által menetközben jóváhagyott változások végrehajtása a hivatalt gyakran felkészületlenül érte (a transzportok összeállítása stb.) A gyakori változtatások következtében a végrehajtó szemek nemegyszer teljesen új vizsgálatokba kezdtek. A magyar fél hozzáállása a kitelepítéshez az egész idő alatt negatív volt, kihasználta minden lehelőséget az egyezményes csere megnehezítésére, még olyan esetekben is, amikor mindkét fél képviselői egyetértettek.

Meg kell állapítani, hogy Dél-Szlovákiában az egyezményes lakosságcsere végrehajtó apparátus sem a hivatalokban, sem más intézményekben nem kapta meg azt a támogatást, amit ez az akció megérdemelt volna. A magyar reakció és támogatói ugyanis náluk is fékeztek a kitelepítést, tudták, hogy az akció megvalósítása után már nem lesz Csehszlovákia és Magyarország között súrlódási felület. Továbbá a magyar reakció látta, hogy a kitelepítettek osztályszerkezete következtében Dél-Szlovákia elveszti papságát és gazdag parasztságát, a magyar politika támaszait, ami a magyar reakciós politika csődjét jelenti. A magyar reakció szlovákiai támogatói között volt a Demokrata Párt és a magyar nemzetiségű papság, akik a szlovák püspököket is bekapcsolták az ellenállásba, s ennek volt köszönhető a püspökök lakosságcsere elítélő memoranduma és egy sor további ellenvélemény.

Az áttelepítési akció célja az volt, hogy a Magyarországon élő haladó szlovák elemek visszatérjenek etnikai közösségükbe, hogy a szocializmust nem támogató gazdag magyar földművesek eltávozzanak. A haladó erőt képviselő szlovák áttelepülteknél minden feltétel adott, hogy a reszlovakizált lakossággal és a Dél-Szlovákiában maradt magyar lakossággal közösen megteremtsék a politikai kristályosodás feltételeit, befolyásolják Csehszlovákia és a haladó Magyarország belpolitikáját és a kapcsolatok sokoldalú konszolidálását.

Ezért a lakosságcsere az állami-politikai konszolidáció eszköze Dél-Szlovákiában, erősíti a dél-szlovákiai elmagyarosodott szlovák elemeket. Olyan esemény, amelynek következtében megszűnt Csehszlovákia és Magyarország között a kölcsönös félreértések legveszedelmesebb forrása. Osztályszemléletével segítette a dél-szlovákiai haladó szellemű, a szocialista építést és átépítést megalapozó konszolidációt, s már február előtt is, de főleg a februári választások után, lehetővé tette a földművesek szocialista jellegű politikai aktivizálódását.

Az elért eredményeket politikai tanfolyamokon kell megszilárdítani és elmélyíteni. Kiemelten vonatkozik ez a szocialista szellemű kulturális, népnevelő, gazdasági és szervezeti feladatokra, mert öntudatot kell adni a múltban nemzetileg elnyomott és szociálisan kizsákmányolt lakosságnak, hogy megtalálja a szocialista rendszerben őt megillető helyét.

A magyarországi szlovákok közül áttelepítésre jelentkezettek

Sorszám	Terület	Jelentkezettek száma	Áttelepültek száma			Összesen
			1946	1947	1948	
1	Budapest	9.350	1.486	2.142	747	4.375

Regio - Kisebbség, politika, társadalom 4. évf. (1993.) 3.sz.

2	Pilis	2.980	240	1.647	14	1.901
3	Aszód	5.283	283	912	1.435	2.630
4	Kiskőrös	2.641	40	1.401	86	1.617
5	Esztergom	7.386	935	1.605	1.061	3.601
6	Bánhida	6.502	1.003	1.370	1.148	3.521
7	Felsőpetén	2.212	130	388	822	1.340
8	Balassagyarmat	1460	113	122	548	783
9	Salgótarján	2181	318	170	493	981
10	Miskolc	6.100	862	1.237	436	2.535
11	Forró	612	60	59	12	131
12	Sátoraljaújhely	2.470	149	670	1.025	1.844
13	Nyíregyháza	6.065	576	3.417	515	4.508
14	Szarvas	5.691	842	2.823	564	4.229
15	Békéscsaba	17.266	518	7.340	3.785	11.743
16	Tótkomlós	12.956	446	9.940	446	10.832
17	Gyöngyös	3.308	297	1.905	203	2.405
18	Pécs	958	214	441	95	750
	Egyéb	-	-	-	48	48
		95.421	8.612	37.697	13.483	59.774

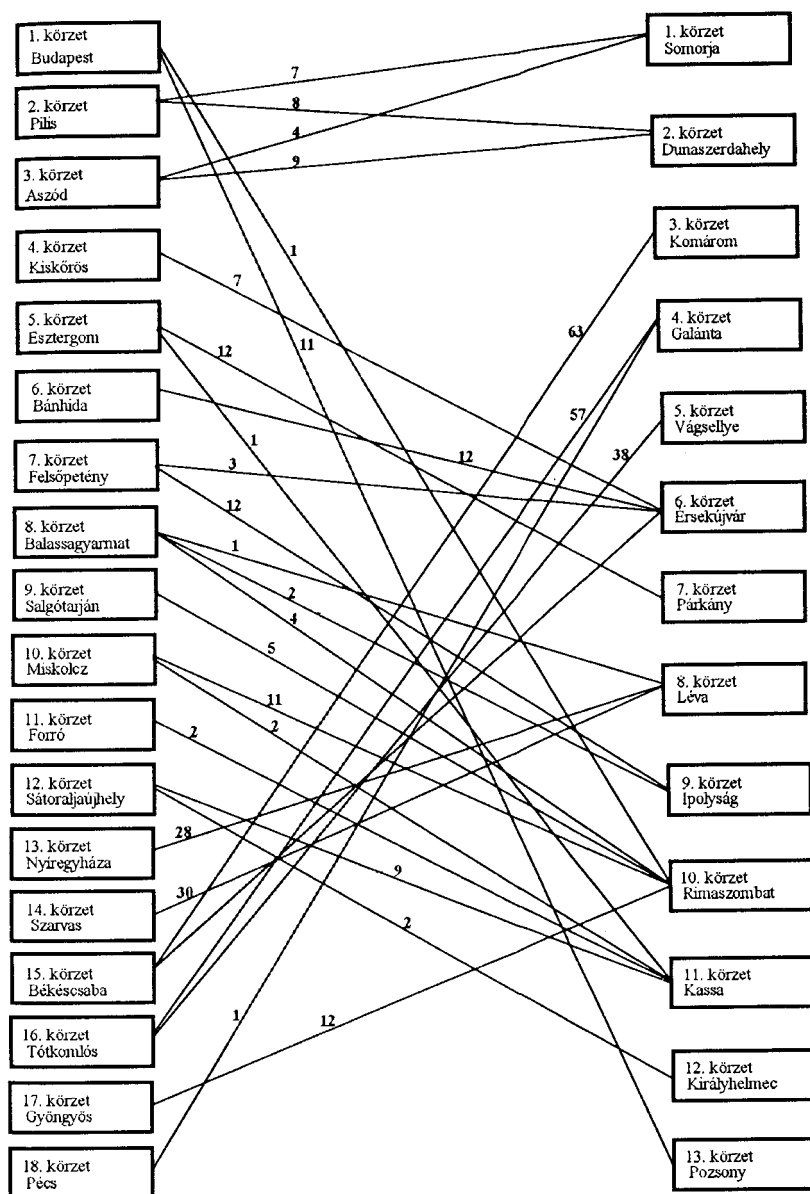
* Slovenský národný archív Bratislava Poverenictvo financii, FNO, 435/1960.

* Ezt az összeget a szövegben, minden indoklás nélkül kézzel 357.449.227,50 koronára javították. A csehszlovák hatóság ebből az összegből - minden indoklás nélkül – 2.983.330 koronát zárolt, a többit átvezette a Magyar Nemzeti bank számlájára. (V. K.)

* A gépelt szövegben eredetileg 748.130.722 korona szerepel, ezt javították kézzel a fenti összegre - V. K.

** A gépelt szövegben 12.469 korona szerepel, ez van kézzel javítva a fenti összege. -V. K.)

*** A gépelt szövegben eredetileg 15.000 korona szerepel, ezt kézzel javították - V. K.

KATALIN VADKERTY

THE OFFICIAL SLOVAK CONTEMPORARY ASSESSMENT OF THE CZECHOSLOVAK-HUNGARIAN POPULATION EXCHANGE

In 1949 the Slovak Settlement Office prepared a closing report on the population exchange which took place between 1946 and 1949, on the basis of the Hungarian-Czechoslovak population exchange agreement of 1946. The author is publishing a Hungarian translation of this report for the first time, and includes a short introductory study as well. The population exchange, which was forced by the Czechoslovak state, resettled a total of approximately equal number of voluntary Hungarian Slovak participants. The contemporary document reflects on the organizational and technical issues of carrying out the procedure, the political opposition which slowed the procedure, and how the coordinating Slovak office viewed the property and asset discrepancies that accompanied the population exchange.